

מיראות

התבוננות באמנות ישראלית

מוזיאון ישראל, ירושלים

משרד החינוך, התרבות והספורט
האגף לחינוך קדם-יסודי, חינוך לצריכת תרבות

■ תוכן העניינים

פתח דבר	7
מבוא	9
על האמנות הישראלית	11
על מבנה המדרך	13
דמויות	17
נחום גוסמן	
ראובן חבין	
יחזקאל שטרייכמן	
יצחק דנציגר	
אביגדור אריכא	
נף	29
ישראל פלדי	
אנה טיכו	
מרדכי ארדון	
סבע דומם	37
אריה לובין	
ליליאן קלאפיש	
מופשט	43
יוסף זריצקי	
לאה ניקל	
יעקב אגם	
מגשה קדישמן	
דוד ריב	
על שפת האמנות	55
הקו	
הצורה	
הצבע	
הקומפוזיציה	
המשא	
ביבליוגרפיה	69
רשימת היצירות בסדר א"ב של שמות האמנים	70

התפתחות הטכנולוגיה והתקשורת הפכו את העולם הרחב לזמין ומיידי. רשת הלוויינים, תקשורת המחשבים, האינטרנט והחשיפה היומיומית בכל נושא, מכל מקום בעולם ובזמן-אמת, גורמים לתחושה שהעולם נעשה "קטן". גם ההתפתחות הכלכלית העכשווית דורשת לשנות את האסטרטגיות הישנות והצרות ולפתח אזורי-על, שלהם שווקים רחבים ואינטרסים גלובליים.

לכאורה, ניתן היה לצפות ששינויים אלה יביאו לטשטוש הגבולות בין עמים ובין תרבויות. היה מי שניבא שבני-האדם יפסיקו להרגיש עצמם חלק מעם ומתרבות ויהפכו "אזרחי העולם". אולם באופן פרדוקסלי הביאה הנטייה החזקה אל עולם פתוח דווקא את הכמיהה להתפתחות זהות לאומית חזקה יותר ולהעמקת הזיקה התרבותית. כמו בכל מדינה מפותחת, אנו בונים ערוצי תקשורת בינלאומיים לקידום הכלכלה, המדע, הטכנולוגיה והתיירות ובריבזמן אנו יוצרים את הכלים לחיזוק זהותנו כעם – בתשובה על הצורך הבסיסי לשייכות ולהמשכיות הטמון בכל אחד ואחד מאתנו.

ברוח זו אנו מפיקים את הערכה "מראות", אשר מציגה את עבודותיהם של חמישה-עשר אמנים ישראליים שפעלו מתחילת המאה ועד לשנים האחרונות. בין אלה אמנים שהגיעו ארצה מחו"ל ואחרים שהם ילידי הארץ, אמנים שכבר אינם בין החיים ואמנים החיים כיום בישראל או במרכזי אמנות אחרים, כגון ניו-יורק ופריס. אמן ישראלי לפי הגדרתנו הוא אמן אשר מזהה את עצמו כישראלי ומזהה כישראלי בסביבתו האמנותית.

הגגנת, בבואה לקרב את חניכה אל האמנות, תציג בפניהם מיצירות האמנות הישראלית לצד פרי היצירה העולמית. כך תפתח לפניהם חלון אל העולם הגדול ובריבזמן תעורר עניין בעשייה היוצרת של החברה שאנחנו שייכים אליה.

הערכה "מראות" לא נועדה להיות תחליף לביקור במוזיאון, שהרי מעבר לחוויית ההתבוננות ביצירה המקורית, על הטקסטורה ומשיכות המכחול המיוחדות לה, שאינן נתפסות בצילום, יש למוזיאון ערך נוסף: היכולת לעטוף אותנו כליל בתרבות. ועם זאת, במידת-מה יש בכוחה של "מראות" לשמש "סביבה וירטואלית" – לא המציאות עצמה אלא כמדהמציאות – הוזה אומר כלי טוב להכרת האמנות הישראלית ולהתנסות אישית בלמידת שפתם של ציירים ופסלים.

כשם שהתייר המנוסה אוסף פרטים על היעד שאליו מועדות פניו, ואיסוף זה הוא כשלעצמו שלב ראשון בהגאתו מן הטיול, כך ערכת "מראות" עשויה להציג דרכים מהנות למפגש עם האמנות הישראלית ולהיות הכנה מוצלחת לביקור עתידי במוזיאון. לכשתגיע שעתו של ביקור זה ישמח הילד לפגוש שם "פנים מוכרות". הוא יהיה מוכן לקראתן מבחינת מיומנויות ההתבוננות בתמונה ובפסל ובעל שפה שתאפשר לו להביע את עצמו.

הערכה "מראות" מציעה מפגש עם יצירות אמנות ישראלית. חמש־עשרה היצירות שנבחרו מייצגות תקופות וסגנונות שונים. רצוי לעיין בסקירה "על האמנות הישראלית" המופיעה בחוברת.

החלק הראשון של המדריך עוסק בארבעת התחומים המקובלים באמנות: דמויות, נוף, טבע דומם ומופשט. בכל אחד מארבעת התחומים האלה מוצגות עבודותיהם של האמנים, מלוות במתכונת עבודה קבועה שבעזרתה נלמד "לקרוא" ולהבין כל יצירה. מתכונת זו, החוזרת לאורך כל החוברת, מוצגת על פני שני עמודים: העמוד הימני מוקדש לתמונה ולאמן והעמוד השמאלי, שכותרתו "נעשה ונלמד להנאתנו", מתאר מסלול של פעילויות: **נתכונן, נתבונן, נלמד, ניצור ונפגוש**.

החלק השני של המדריך, "על שפת האמנות", עוסק במושגים הבסיסיים של השפה: קו, צורה, צבע, חומריות (טקסטורה) ומיחבר (קומפוזיציה). בדומה לשפה המדוברת והכתובה, שיש לדעת אותה כדי להבין, כך גם לגבי שפת האמנות: כדי שנוכל "לקרוא" תמונה, יש לדעת את מרכיבי השפה שהיא "מדברת". מומלץ לעיין בפרק זה לפני התחלת הפעילויות עם הילדים. המרכיבים של שפת האמנות, בדומה לאותיות ולצלילים, מאפשרים אינסוף ציורים, והציורף שהאמן בחר להביע את עצמו הופך את יצירתו למעשה אמנות ייחודי וחד־פעמי. ננסה לפענח ייחודיות זו בכל אחת מחמש־עשרה היצירות שבכרכה.

הרפרודוקציות בערכה מצופות למיציאה כדי להקן עליהן. אנחנו ממליצים לרכוש מסגרות מתאימות (ולא זכוכית), שאפשר לתלותן אנכית ואופקית. יש להתחשב בגובה הילד ולדאוג שיתקיים קשר עין נוח בינו לבין התמונה.

נתכונן < כדי ליצור קשר ראשוני חווייתי עם התמונה, נפתחת כל יחידה בהצעה לפעילות. הפעילות המוצעת מתוכננת לשלב שבו טרם ראו הילדים את התמונה.

נתבונן << התבוננות נאמנה למראה העיניים בודקת מה רואים בתמונה ולא מה חושבים, מרגישים, מדמיינים או מנחשים שקיים בה. כשאנחנו מסתכלים ביצירת אמנות אנחנו קולטים אותה ומתרשמים ממנה. נתאר עם הילדים את התמונה; נתייחס גם לפרטים הקטנים. התפקיד העיקרי של הגננת בשלב זה הוא לחזק בילד את הביטחון ביכולתו להבחין ולזהות את מה שהוא רואה. אם הילדים מתקשים, תתחיל הגננת לתאר בעצמה את התמונה: "אני רואה תמונה ש... בתמונה מצויר... למעלה בצד מופיעים...". בהדרגה יצטרפו אליה הילדים. כל מידע שמקורו בהתבוננות יישמש אותנו בהמשך להבנת התמונה.

נלמד <<< בשלב זה "נקרא" את התמונה באופן שיטתי. נצריך לתיאור פרטים נוספים שאנחנו יודעים על התמונה ועל האמן כדי להגיע להבנה שלמה יותר של היצירה. כאשר לומדים להכיר תמונה בודקים:
א. מהו נושא התמונה.
ש. היצירה נקבע בידי האמן. הוא איננו בהכרח נושא התמונה, אבל הוא חלק מהותי וחשוב השייך לה ועוזר לנו להבין אותה. כדי לגלות את נושא התמונה אנחנו שואלים את עצמנו מה מצויר בתמונה?

ב. מהם המרכיבים הציוריים שבאמצעותם יצר האמן את התמונה?

מרכיבים ציוריים של תמונה הם: הקו, הצורה, הצבע, החומריות והמיתר (הקומפוזיציה). כל אלה הם המילים בשפת האמנות. האופן שהאמן משתמש בהם משפיע על אופי התמונה כולה. כדי לגלות את המרכיבים הציוריים אנהנו שואלים את עצמנו איך מצוירת התמונה? אנו מדגישים שהמילים "שואלים את עצמנו" מתייחסות לגבנת ולא לילדים. כשאנחנו "לומדים תמונה", משימת הגבנת היא לגלות עם הילדים את המה ואת האיך של התמונה. בשיחה עם הילדים נתייחס אל התמונה בלבד, לכן אין מקום לשאלות כגון: מה חשב הצייר? מה התכוון...? מה הרגיש...? וכ'.

הגבנת היא מנחה פעולה המובילה את השיחה ומסכמת את דברי הילדים על התמונה.

חשוב להכיר את הכלים והחומרים שהאמנים משתמשים בהם (חומר רישום, סוגי צבעים, מכחולים, פלטה, מרית (שפכטל), בד ציור...).

כל יצירת אמנות מבקשת תגובה של הצופה (אהבה, מבוכה, הכאה, רתיעה, אדישות, דחייה ועוד). בכל אחד משלבי הכרת התמונה נעוד את הילד להביע את רגשותיו. נכבד כל דעה כדי שנוכל לקיים דו־שיח מעשיר ומפורה. נלמד שלכל אחד מאתנו התייחסות שונה לאותה יצירה ונרכוש שפה להבעת רגשות, מחשבות וטעם אישי. נהיה קשובים להערות הילדים ונסייע להם להתבטא. לדוגמה: נבקש מכל ילד לומר דבר אחד שהוא אוהב בתמונה: הגודל, הצבע, הנושא, פרט כלשהו, הרקע וכ'.

נעוד את הילדים להתנסות בתהליך היצירה.

ניצור

ציור, פיסול, תנועה, מוזיקה, תיאטרון וכל סוג של הבעה מילולית – כולם תחומים של יצירה. מומלץ להציע לילדים להתנסות במגוון רחב ככל האפשר של פעילויות וחומרים. פעילות יצירתית יכולה להתקיים בשלושה מישורים:

- הילד מתנסה באחד או יותר ממרכיבי שפת האמנות (קו, צורה, צבע...).
- הילד יוצר (ולא מעתיק!) בעקבות תמונה.
- הילד יוצר באופן חופשי – מתוך המסע האישי שלו – יצירה מקורית משלו.

כל ניסיון העתקה של התמונה כפי שהיא, מחמיץ את המטרה ומצמצם אותה לפעילות טכנית בלבד, שבה הילד מעתיק את תוצאת תהליך היצירה של אמן במקום להתנסות בו בעצמו. ילד שהעתיק רכשלי עלול להישאר מתוסכל. ילד שהעתיק ר'הצליח' במשימתו עשוי להעריך העתקה על פני יצירה עצמאית.

את היצירה המקורית במוזיאון.

ונפוש

התמונות בערכה "מראות" הן רפרודוקציות. רפרודוקציות הן העתקים מודפסים של תמונות מקוריות. אפשר להדפיס אותן באינסוף עותקים. תמונה מקורית יש רק אחת. היא נבדלת מן העותקים שלה בצבעוניות, בחומריות (טקסטורה) ובמידות (מידות היצירה המקורית מצוינות בסנטימטרים בצד הרפרודוקציה). אנחנו מייחסים חשיבות רבה למפגש הילד עם היצירה המקורית ורוצים בהכנת הביקור בגן שלב מקדים לביקור במוזיאון.